

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ АВТОРСЬКОГО В НАУКОВІЙ ФІЛОЛОГІЧНІЙ ПРОЗІ

У статті розглядається проблема об'єктивного та суб'єктивного в наукових текстах. Підкреслюється відмінність між мовою та стилем виключно науково-теоретичних робіт з математики, фізики, інформатики тощо і дослідженнями з філології. Крім того, акцент робиться на експліцитно виражену індивідуальність авторського «я» у філологічних наукових текстах на прикладах мовної стилістики оригінальних статей та монографій.

Ключові слова: науковий стиль, філологія, мовна стилістика, об'єктивний, індивідуальність.

До складу будь-якого наукового тексту входять, як відомо, елементи загальнолітературної, загальнонаукової та термінологічної лексики.

Загальнолітературна лексика – це слова літературної мови в будь-якому функціональному стилі та жанрі, наприклад, *house, family, thing, time, period* та ін.

Загальнонаукова лексика передає загальновідомі наукові поняття, займає проміжне місце між загальнолітературними словами та термінами, наприклад, *electricity, computer, substance, atmosphere* та ін.

Багато з них перейшли в сферу загальнолітературної лексики і їх термінологічний статус визначається вживанням у певному функціональному стилі та жанрі.

Терміни – це специфічні наукові слова, які належать до певної наукової сфери для вираження притаманних їй понять. В будь-якій науковій праці співвідношення цих трьох основних груп слів відрізняється в залежності від наукової приналежності та автора тексту.

В основі терміна лежить чітка наукова диференціація та його виділення в науково-технічному тексті не викликає проблеми.

Слід відмітити, що «суто» науковим текстам притаманні об'єктивність наукового пізнання, логічність і послідовність їх репрезентації, інформативність та доказовість результатів дослідження. Відмінна ознака наукової прози – це відсутність суб'єктивності висновків. Однак проблема «безособовості» в науковому тексті підлягає дискусії вже впродовж десятиліть і особливо це стосується гуманітарного профілю наук – філологічного, історичного, мистецтвознавчого і т.п. Діалектика об'єктивного та суб'єктивного виразно проявляється в цих науках. Поряд з поняттям об'єктивності, не можна усунути психологічний аспект мислення автора, його талант та професіоналізм – ці ознаки, в основному, і характеризують індивідуальність авторського стилю в працях філологічного напрямку.

Справедливо підкреслюється, що строга об'єктивність, доказовість без засобів впливу на читача, притаманна науковим текстам по точних теоретичних науках (математика, фізика, інформатика та ін.).

У текстах філологічного профілю повна безособовість викладу відсутня. Навіть у текстах, аналогічних за тематикою різних авторів, спостерігаються відмінності в ступені авторської модальності, образності стилю, композиційно-мовленнєвій структурі, елементів впливу на читача.

На нашу думку, науковий філологічний текст – це синкретизм наукової, художньої та частково літературної розмовної мова. Такий текст, особливо дослідження мови та стилю художнього твору, являє собою індивідуально-авторське бачення світу, нерідко його суб'єктивне до нього відношення, виражене в тлумаченні художніх образів і мовній стилістиці тексту.

За словами Т. Г. Винокура, лексичний склад текстів гуманітарного напрямку характеризується індивідуальністю авторського стилю і «являє собою відображення мовного досвіду автора не тільки як вченого, але і як носія мови взагалі».

Усі ці мовні компоненти знаходять свою комунікативну реалізацію у висловлюванні, яке являє собою логіко-смыслову єдність у його мовленнєвому оформленні. Таким чином, лінгвістична структура наукового філологічного стилю – це складне комплексне явище, яке реалізує прагматику твору.

Однак при всій індивідуальності авторського стилю в цих текстах спостерігаються спільні ознаки функціонування мовних одиниць, які проявляються на всіх мовних рівнях. До них, в основному, відносяться: авторська модальність, інтимізація, використання риторичних та питальних речень, оцінні слова, спеціальний синтаксис.

Ці та інші мовні засоби сприяють створенню семантичного, функціонального та стилістичного аспектів авторського «я» в тексті.

Розглянемо деякі приклади з філологічних монографій та статей лінгвістів. Ось уривок з книги Х.Л. Менкена (H.L. Mencken) "The American Language", в якій він аналізує "сленг" як мовне явище невідомого походження і наводить його визначення різними авторами. Ось деякі з них.

Спочатку автор цитує визначення із Oxford English Dictionary: «*Slang is defined by the Oxford Dictionary as «language of a highly colloquial type, considered as below the level of standard educated speech, and consisting either of new words or of current words employed in some special sense».* Потім йдуть численні визначення різних науковців і навіть з газети. Наприклад: «*When it first appeared in English, about the middle of the 18th century, it was employed as a synonym of "cant", and so designated "the special vocabulary used by and set, of persons of a low or disreputable character"; and half a century later it began to be used interchangeably with "argot"»* (E.Weekly)

Або: «*It is, says George H. McKnight, "a form of colloquial speech created in a spirit of defiance and aiming at freshness and novelty. ...Its figures are consciously far-fetched and are intentionally drawn from the most ignoble sources. Closely akin to profanity in its spirit, its aim is to shock.»*

Цитуються визначення інших лінгвістів, а в кінці Х.Л. Менкен надає свою власну думку і визначення: «*What chiefly lies behind it is simply a kind of linguistic exuberance, an excess of word-making energy. It relates itself to the standard language a great deal as dancing relates itself to music. But there is also something else. The best slang is not only ingenious and amusing; it also embodies a kind of social criticism. It not only provides new names for a series of everyday concepts, some new and some old, it also says something about them. "Words which produce the slang effect", observes Frank K. Sechrist, "arouse associations which are incongruous or incompatible with those of customary thinking."»* (Всі слова підкреслені нами)

Як бачимо, текст рясніє емоційно-оцінною лексикою, відображаючи авторське відношення до цього лексичного явища. Тим самим вони відображають етимологію, семантику слова «*slang*», додаючи до словникового визначення пояснення *cant*, *argo*, *jargo*, використовуючи широко наукову термінологію. В тексті багато оцінних слів з нейтральним значенням: *low*, *disreputable character*, *a spirit of defiance*, *ignoble sources*, *profanity*, *aim is to shock* та ін.

Одночасно Генрі Бредлі відмічає позитивні риси сленгу: *vivacity*, *sense of intimacy*, а сам Менкен вживає навіть образну аналогію – порівняння: «*It (slang) relates itself to the standard language a great deal as dancing relates itself to music.*» Він також відмічає, що «*slang is not only ingenious and amusing; it also embodies a kind of social criticism.*» Не дивлячись на довжину речень, їх синтаксична структура транспарентна, логіка викладу послідовна та зрозуміла. Воно не втомлює, а викликає цікавість своєю інтимізацією, зверненням до читача.

Так, більшість речень починаються службовими словами та сполучниками *when*, *what*, *but*, *so*, *for*, *among*; конструкціями з особовим та безособовим *it*, що сприяє створенню інтимізації, ніби прямого звернення до читача.

Поширеними також є так звані «вставні слова» і «вставлені конструкції» (англ. *parenthesis*). Деякі автори використовують їх дуже часто.

Для ілюстрації розглянемо приклади з філологічної монографії Дж. Лоуза (J. Lothe) "Conrad's Narrative Method" (OUP, 1991). Варто зауважити, що майже на кожній з 305 сторінок книжки вживається парантеза в дужках або тире. Її головна прагматика – це пояснення, деталізація, уточнення авторського твердження, іноді надання йому оцінювального смислу. Наприклад: «*The most interesting problem of narrative method in "The Tale" is probably that of attitudinal (and partly also temporal) narrative distance.*» Вставні слова «*and partly also temporal*» – це уточнення авторської думки щодо прозового стилю Дж. Конрада. Або на

стор. 290: “He sees “Under Western Eyes” as “metafiction” – *fiction about fiction*, – and especially about itself.” Парентеза пояснює читачеві термін “metafiction” більш зрозумілими словами. На стор. 115 монографії в трьох абзацах вжито п’ять вставлених конструкцій. Наприклад, одна з них: “Irony mingles with humour and resignation; the two parties are in every sense – *not just geographically – miles apart.*” В цьому реченні автор описує велику різницю між двома персонажами та в іронічній формі додає, що ця відстань не географічна.

Академічний стиль цієї монографії науково-теоретичний, тому окремі положення вимагають додаткового роз’яснення, уточнення, деталізації, конкретизації і навіть іронізації.

Інтимізацію створюють також інші засоби в філологічних текстах: це вживання риторичних та питальних речень. Такі речення відзначаються великим зарядом енергії, загострюють увагу на певному понятті чи явищі; збуджують емоційну оцінку зображуваного, викликають інтерес до прочитаного. Наприклад, в статті-передмові до роману Дж. Конрада “The Nigger of the Narcissus” відомий конрадознавець в одному абзаці вживає з 8 речень 6 питальних, відповіді на які можуть скласти наукову статтю з аналізу твору і підтвердити перше і останнє судження автора: «*Not only the meaning of Marlow's experience, but also his reaction to it is open to a wide variety of interpretations. As Marlow tells his story, is he still suffering from a nervous breakdown, or has he gained serenity by glimpsing the nature of evil? Or does he show that even he is unchanged, strangely unaffected by his journey into the heart of darkness? What about his puzzling interview with Kurtz's "Intended"? Does Marlow lie to her in order to defend Kurtz's memory, because he has always over-idealized women, because he wants to balance evil with good, or because he has become a relativist, willing to go against his own pronounced dislike of lying? Is Marlow an "isolato" in existentialist terms, who lives as he dreams – alone? Has he come to realize that he lives in an irrational universe, or has he simply revolted against conformity? That might explain his ironic view of life.*»

Джозеф Конрад (1857-1924) був визнаним англійським стилістом, неперевершеним «певцом и романтиком моря». Він не тільки написав геніальні твори про море, але й сам виступав їх критиком та рецензентом. Так, наприклад, у досить об’ємній передмові до роману “The Nigger of the Narcissus” він пише: «*...Fiction ...painting, like music, like all art ... appeals primarily to the senses... and the artistic aim when expressing itself in written words must also make its appeal through the senses, if its high desire to reach the secret spring of responsive emotions. It must strenuously aspire to the plasticity of sculpture, to the colour of painting and to the magic suggestiveness of music – which is the art of arts. And it is only through complete... devotion of the perfect blending of form and substance, ... through an unremitting ... care for the shape and ring of sentences that an approach can be made to plasticity, to colour, and that the light of magic suggestiveness can be brought to play over the commonplace surface of words: of old, old words, worn thin, defaced by ages of careless usage.*»...

«*My task, which I am trying to achieve, is, by powers of the written word to make you hear, to make you feel – it is, before all, to make you see. That – and no more, – and it is everything. If I succeed, you shall find there... encouragement, consolation, fear, charm – all you demand – and, perhaps, also that glimpse of truth...*

«*Art is long and life is short, and success is very far off..., the aim of art, which, like life itself inspiring, difficult, obscured by mists. It is not in the clear logic of triumphant conclusion; it is not in the unveiling of one of those heartless secrets, which are called the Laws of Nature. It is not less great, but only more difficult.*»

Текст рецензії поданий у скороченому вигляді.

Емоційно-експресивний та оцінний характер цього тексту очевидний. Порівняння та аналогія художньої літератури з усіма видами мистецтва просто зачаровує читача. Це вплив на всі наші відчуття словом: розуміти, сприймати, слухати, любити і відповідати на нього.

Відмінною рисою філологічного наукового тексту (ФНТ) є також відсутність в авторських оцінних судженнях категоричності, частого вираження сумніву, невпевненості в своїх спостереженнях, що також проявляється у вставних словах і виразах: *I think, suppose, guess, consider*, або *I oppose, dispute, object to*, або *may be, perhaps, evidently* та ін.

Авторська індивідуалізація в матеріально-критичних творах неоднакова. Вони відрізняються більшим або меншим ступенем суб'єктивності та експресивно-емоційного заряду. Якщо стилеві дані текстів притаманна яскраво виражена авторська індивідуальність, суб'єктивна оцінність, то деякі ФНТ відрізняються більш строгою мовною стилістикою, наприклад, твори відомих лінгвістів: "Discourse and Literature" by Guy Cook (OUP, 1995); або "Issues in Applied Linguistics" by Michael McCarthy (CUP, 2001).

Запропонована прагматика та методика дослідження проблеми, нажаль, не вичерпана. Можна, наприклад, розглянути її з точки зору композиційно-мовленнєвих форм (КМФ): опис, оповідь, роздум, або провести порівняльний кількісний аналіз мовностилістичних явищ, розглянути вживання цитат з праць інших авторів, а також ілюстративного матеріалу з текстів, що аналізуються. Це завдання для майбутнього об'ємного наукового дослідження.

Список літератури:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык / И.В.Арнольд. – М., 2002. – 234 с.
2. Винокур Т.Г. Закономерности исследования языковых единиц / Т.Г.Винокур. – М., 1998. – с.121-122.
3. Дудик П.С. Стилистика української мови / П. С. Дудик. – К., 2005. – 256 с.
4. Єфімов Л.П. Стилистика англійської мови / Л.П.Єфімов. – Вінниця, 2004. – 189 с.
5. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту / І.М.Кочан. – К., 2008. – 121 с.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А.Кухаренко. – Вінниця, 2004. – 90 с.
7. Стилистика української мови / Мацько Л.І. та ін. – К., 2003. – 138.
8. Пономарів О. Д. Стилистика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К., 1992. – 329 с.
9. Ткаченко А. Мистецтво слова / А.Ткаченко. – К., 1998. – 178 с.
10. Galperin I. R. Stylistics / I. R. Galperin– М., 1977. – 412 с.

М.И. Кузнецов

К ПРОБЛЕМЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ АВТОРСКОГО В НАУЧНОЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ

В статье рассматривается проблема объективного и субъективного в научных текстах. Подчеркиваются различия между языком и стилем сугубо научно-теоретических работ (математика, физика, информатика и т.п.) и исследования по филологии. Кроме того, акцент делается на эксплицитно выраженную индивидуальность авторского «я» в филологических научных текстах на примерах языковой стилистики из оригинальных статей и монографий.

Ключевые слова: научный стиль, филология, языковая стилистика, объективный, индивидуальность.

М.І. Kuznetsov

THE PROBLEM OF DEFINING OF AUTHER'S INDIVIDUALITY IN SCIENTIFIC AND PHILOLOGICAL PROSE

The article deals with the problem of correlation between the objective and subjective aspects in the philological scientific prose. Firstly, the functioning of linguostylistic elements in purely scientific-technical texts and in philological research papers and books are analysed; secondly, common linguistic features and individual ones for the philological prose style are explicitly stated.

Key words: scientific functional style, philology, linguostylistics, objective, individual.